

SALAMİS KENTİ ÇATI KİREMİTLERİ ÜZERİNE BAZI GÖZLEMLER

Aytaç COŞKUN

Anahtar Kelimeler: Kıbrıs • Salamis • Çatı • Kiremit • Damga

Keywords: Cyprus • Salamis • Roof • Tile • Stamp

Özet

Salamis'de 1998 yılından itibaren yeniden başlatılan kazı çalışmalarında yoğun biçimde ortaya çıkarılan çatı kiremitleri, kentteki yapılaşma süreci konusunda bazı sorunların aydınlanmasını sağladığı gibi, tipoloji ve tarihleme konusunda da yeni yaklaşımlar sunma olanağı vermiştir. Çeşitli yönlerden irdelenen söz konusu ürünler, malzeme, üretim yöntemleri, kullanım şekilleri, işlevsel öğeler, damgaları ve diğer motifleriyle ayırt edilebilmekte ve bu açılardan ayrıntılı bilgiler sunmaktadır. M.S. 332 ve 342 yıllarındaki iki büyük deprem sonrası yeniden inşa edilen kentteki yapılarda kullanıldıkları anlaşılan kiremitlerin, M.S. 7. yüzyılda kent terk edilinceye kadar süreklilik gösterdikleri algılanabildiği gibi, *tegula* ve *imbreks*'lerde, söz konusu bu ara dönemdeki üç yüz yıllık gelişimi izleyebilmek olasıdır.

Abstract: Some Observations on the Roof Tiles from Salamis, Cyprus

Archaeological excavations carried out at Salamis since 1998 started to provide us with wealth of evidence for roof tiles. Their study is hoped to answer some of the questions related to the building history of the city, as well as allow us to offer alternative explanations to the typology and dating of the roof tiles. These roof tiles from Salamis can be classified by using criteria such as production, function, stamps, and relief patterns. It would appear that these roof tiles were used in buildings constructed after the two major earthquakes of 332 A.D. and 342 A.D. It also appears that they were continuously in use until the 7th century A.D. when the city was abandoned. The Salamis evidence allows us to examine the development of *imbrices* and *tegulae* during these archaeologically poorly understood three hundred years.

Üstlerindeki örtüyle birlikte yapıları, soğuk, sıcak, yağmur, kar, rüzgâr gibi doğa etkenlerinden koruyan çatıların inşasındaki asal amaç, yağışların birikmeden hızla atılmasını sağlamak ve bu şekilde suyun yapı

içerisine sızmasını engellemektir¹. Yörenin iklimi ve doğal koşulları çatı kaplama unsurlarının yapımında belirleyici etken-

¹ Özyiğit 1990a, 303.

dir². Arkeolojik kazılarda çok sayıda yapı gün ışığına çıkarılmasına rağmen, üst dokuları konusundaki çalışmalar oldukça sınırlıdır. Bu bağlamda Salamis kazılarında yoğun biçimde ortaya çıkarılan çatı kiremitleri bazı sorunların aydınlanmasını sağladığı gibi, oluşturulan tipoloji kapsamında tarihleme konusunda da yeni yaklaşımlar sunma olanağı vermiştir³. Dolayısıyla, Salamis bulguları konuyla bağlantılı bilinenlere yeni katkılar sağlayabilecek niteliktedirler. Söz konusu ürünler, malzeme, üretim yöntemleri ve kullanım şekilleri bakımından ayrıntılı bilgiler sunmakla beraber, sorunların sağlıklı bir şekilde irdelenmesi amacıyla öncelikle biçimsel özellikleriyle değerlendirilmişlerdir. Bu açıdan ele alındıklarında düz ve kapama kiremitleri olmak üzere iki temel biçimin varlığı saptanabilmektedir.

A. Düz Kiremitler (*Tegula*):

Kaplamanın asıl unsurları olan düz kiremitler, işlevleri gereği bulgular arasında sayısal çokluğu oluştururlar. Antik Dönem boyunca dikdörtgen biçimlerini genel olarak koruyan düz kiremitler, boyutları açısından günümüz örneklerinden büyük olmakla beraber, kullandıkları yapı ve üretildikleri dönemler esas alındığında, farklılıklar içerdikleri gözlenebilmektedir. Ancak, düz levhalar biçimindeki formlarıyla geleneksel dokularını uzun süre devam ettirdikleri de söylenebilir⁴.

Salamis *tegula*'larının, genişlikleri 36 - 46,5 cm, uzunlukları ise 47 - 58 cm arasında değişmekle birlikte, biçim ve boyutları açı-

sından Tip A ve Tip B olmak üzere iki ana tipte incelemek olasıdır. Tip B'ye dahil edilen kiremitlerin üst ve alt genişlikleri arasında 3 - 5 cm fark gözlemlenirken, Tip A'da genel biçimsel birlik görülür. Kiremitlerin büyük bir kısmının yüzeyinde, sağ ve sol kenarlarda yoğunlaşan, parmaklarla oluşturulmuş ve sayıları değişken kanalların varlığı söz konusudur. Yağmur suyunun yanlara geçmesini önlemek ve *imbres*'in oturmasına kolaylık sağlamak amacıyla kiremitler, uzun kenarlarında ve üst kısımda içten 1,7 - 3,2 cm, dıştan ise 4 - 6 cm yüksekliğinde, bir çerçeve ile sınırlandırılmıştır. 2,5 - 4,5 cm genişliğe sahip olan söz konusu çerçeveler, bazı düz kiremitlerde, dikey kenarların alt kısımlarında içe eğim yaparak üçgen biçiminde şekillendirilmiştir. Kiremitlerin üst kısımlarında, ayrıca, 1 - 2 cm değişen aralıklarda içeride yer alan ve yüksekliği yan çerçevelerden biraz daha az olan, yarı yuvarlak ya da üçgen profile sahip şeritler bulunmaktadır⁵. Sayısal açıdan çoğunluk oluşturan ve diğerlerine oranla daha iyi korunmuş olan söz konusu düz kiremitleri, ayrıntılarda bazı farklılıklar yansıtmaları nedeniyle, formları açısından sınıflandırmak olasıdır.

1. Tip A-1:

Bütün olarak korunamamakla beraber, kalıntılardan algılanabildiği kadarıyla, bu tipe dahil edilen kiremitlerin uzunlukları 56 - 58 cm, kalınlıkları ise 2,5 - 3 cm arasında değişebilmektedir. Özenli üretim özellikleri yansıtan ve az sayıda korunmuş

² Brodrigg 1987, 10.

³ Salamis kentinde 1998 yılından bu yana kazı çalışmalarını yürüten hocam Prof. Dr. Coşkun Özgünel'e bana çatı kiremitlerini yayınlama olanağı tanıdığı için sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

⁴ Özyiğit 1990a, 305-306.

⁵ Şeritlerin kiremitlerin kaymalarını önlemek amacı ile yapıldıkları görüşüne (Frankel 1895, 393) karşı, bunların daha çok rüzgârın etkisi ile yukarıya doğru itilen yağmur suyunun içeri akışını engellemek amacı ile yapıldıkları ileri sürülmüştür: Humann 1904, 37; Boehlau - Schefold 1940, 132; Bingöl 1984, dn. 8.

olan bu kiremitlerin, yan çerçeve genişliği 3,5 cm, içten yüksekliği ise 2,5 cm'dir. Tip B'den ayrılan özellikleri, üst çerçevenin bulunmaması; yanlardaki çerçevenin bitiminde yüzeysel üçgen bir çıkıntıya yer verilmesinin yanı sıra, üstte özenle işlenmiş ve yaklaşık 1 cm yüksekliğindeki yarım yuvarlak şeridin varlığında yoğunlaşmaktadır. Ayrıca, yüzeylerinde akıntıyı yönlendiren kanalların olmaması ve harç kalıntıları içermemeleri de, bu tipi diğerlerinden ayıran farklılıklardır. (Çiz. 1; Res. 1).

Tip A-2:

Diğer tipin aksine, bu gruba dahil edilen kiremitlerin bütün halinde korunmuş olanlarının sayısı daha fazladır (Çiz. 2-4, 16; Res. 2-4). Bazılarının üzerinde harç kalıntıları da görülen bu kiremitler oldukça düzgün, özenle dökülmüş ve iyi pişirilmiştir. İncelenen örnekler ışığında; uzunlukları 47 - 53 cm, genişlikleri 42 - 46 cm, kalınlıkları ise 2 - 3 cm arasında değişkenlik gösterir. Çerçevesiz; yanlarda 2 - 3 cm yükseklikte, 3 - 4 cm genişlikte olmakla beraber; altta bu ölçü ortalama olarak 7 cm'ye ulaşır. Alt kısımları genelde hafif içbükey kavisli olan kiremitlerin üzerinde, yan çerçeveleri takip eden ve parmaklarla işlenmiş iki veya üç kanal görülmektedir. Kanallar üstten üçgen profilli şeritten itibaren aşağı doğru iner; kenar çerçeveyi takip ederek altta içe dönük bir yapı kazanır. Bazı örneklerde ise, farklı olarak, üçgen profilli şeritten sonra yan çerçevenin yukarıya doğru daraldığı da görülmektedir. Bir kısmının yüzeyinde, belirli bir alanda gözlemlenen renk değişikliği, muhtemelen, *tegula* ve *imbreks* ile kapatıldığı zaman açıkta kalan kısımların hava koşullarından etkilenmesinden kaynaklanmaktadır (Res. 3). Tip A-1'den ayrılan özellikleri dikey çerçevelerin işlenmesinde görülmektedir. Bu farklılık,

özellikle, söz konusu çerçevelerin bitime doğru genişleyerek üçgen bir form kazanmalarında gözlemlenmektedir. Diğer farklılıklar ise, üstte yer alan şeritlerin üçgen profilli yapılması ve üzerinde kanalların görülmesidir.

2.Tip B-1:

İncelenen örneklerin uzunlukları 46 - 48 cm, üst genişlikleri 38 - 40 cm, alt genişlikleri 35 - 37 cm, kalınlıkları ise 2 - 3 cm'dir. Kiremitlerin üç tarafı hemen hemen aynı yüksekliğe sahip köşeli olmayan çerçeveler ile sınırlandırılmıştır. Çerçevesiz yanlarda dışa, üst kesimlerde ise arkaya doğru giderek kalınlaşan bir yapıyla devam etmekte ve dışa doğru kavis yapmaktadır. Çerçevelerin içten yüksekliği 1,5 cm'dir ve üst çerçeve ile yan çerçevelerin genişlikleri özensiz yapılmasından kaynaklı olarak farklı olabilmektedir. Harç kalıntıları da içeren kiremitlerin üzerinde parmakla özensizce işlenmiş yatay ve dikey kanallar görülmektedir. Genel olarak dışbükey kavisli bir form içeren çerçeveler, yanlarda ve üstte hafif bastırılmış, kenarları tek kanalla donatılmış ve bu sayede yağmur sularının bir yerde birikmesi önlenerek yanlarda ve ortada parmaklar ile yapılmış kanallardan atılması sağlanmıştır⁶. Bu kiremitleri Tip B-2'den ayıran en önemli özellik ise, şeridin yerine üst çerçevesinin belirgin bir biçimde yapılmasıdır (Çiz. 5; Res. 5).

Tip B-2:

Bazı biçimsel ayrıntılar açısından bir önceki gruptan ayrılan bu kiremitlerin saptanabilen uzunlukları 47 - 49 cm, üst genişlikleri 39 - 40 cm, alt genişlikleri 37 - 35 cm, kalınlık ise 2 - 3 cm'dir. Üst ve yan

⁶ Özyiğit 1990b, 161.

çerçeve genişlikleri farklı olan bu tip kiremitlerde de, diğerlerinde olduğu gibi, parmakla özensiz işlenmiş yatay ve dikey kanallar görülmektedir. İncelenen örneklerin bir kısmının yan çerçeveleri üzerinde ve etrafında yoğunlaşmış harç kalıntıları dikkati çekmektedir. Tip B-1'den önemli farkı ise, yüzeysel yapılmış olan üst çerçevenin alt tarafında bulunan yarım yuvarlak profile sahip şeridin varlığıdır (Çiz. 6; Res. 6).

B. Kapama Kiremitleri (*Imbreks*):

Profilleri üretildikleri dönemlere göre farklılıklar gösteren kapama kiremitleri, düz kiremitlerin yan yana gelen kenarlarını örterler. Beşik çatı görünümlü Arkaik Dönem'den Roma Çağı içlerine kadar kullanılmış olan ve sonra profilleri zamanla iç kesimde üçgen form kazanmış kapama kiremitleri, erken Bizans Dönemi'nde en eski örneklerde görüldüğü üzere yarım yuvarlak profil kazanırlar⁷. Salamis kentinde düz kiremitlere oranla daha az korunmuş kapama kiremitlerini, profillerinde bazı farklılıklar yansıtmaları nedeniyle formları açısından sınıflandırmak olasıdır.

1. Tip A-1:

Beşik çatı formlu kiremitler, yağmur suyunun *tegula*'lara aktarılmasını ve dışarı atılmasını sağlamak amaçlı üretilmişlerdir. Bütün halinde iyi korunmuş örneklerle temsil edilen bu tip kapsamındaki kiremitlerin uzunlukları 47 - 48 cm, genişlikleri 12 - 13 cm, kalınlık 3 cm, yükseklikleri ise 6 - 7 cm'dir. Üst kısmında, bir sonraki kiremidin yerleştirilmesi amacıyla yönelik, 7 cm uzunluğunda hafif bir yükselti yer alır. Kiremidin daha rahat oturması ve sızıntıyı önlemek için arka kısım biraz daha geniş ve yayvan tutulmuştur. Tip A-1'de kiremitlerin iç profilleri

üçgen biçimindedir ve özenli olanların yanında, bir kısmı özensiz yapıldığı ve iyi fırınlanmadığından şekillerindeki bozukluk da dikkati çekmektedir (Çiz. 7-8, 16; Res. 8-9, 17).

Tip A-2:

Tam korunmuş çok fazla örnek ele geçmemekle birlikte, korunan örneklerden anlaşılabilirdiği kadarıyla, uzunlukları 40 - 43 cm, genişlikleri 11 - 12 cm, kalınlıkları 2 - 2,5 cm, yükseklikleri ise 3 - 5 cm'dir. Dıştan beşik çatı görünümünde olmakla beraber, Tip A-1'den farklı olarak, içte basık yarım yuvarlak profile sahiptir. Bazılarında üst yükseltinin dar tutulması, hatta işlenmemesinin yanı sıra, farklı biçimsel özellikler yansıtması, Tip A-1'den farklı yapısal özellikler olarak dikkati çekmektedir. Ayrıca, ileride değinileceği üzere, damgalar ve motifler içermeleri de ayırıcı karakterlerinden bazılarıdır (Çiz. 10-14; Res. 10-15).

2. Tip B:

İçten ve dıştan yarım yuvarlak bir profile sahip bu tip kiremitlerin tam olarak korunmuş örnekleri 41,5 cm uzunluk, 12 cm genişlik, 5,4 cm yükseklik ve 1,6 cm kalınlık içerirler. Kiremitlerin birbirine tam geçmesini sağlamak için arka kısımdan ön kısma doğru yükselen ve genişleyen yapısal biçime sahiptirler (Çiz. 15; Res. 16, 18).

Yapısal ve biçimsel ayrıntılarda bazı farklılıklar yansıtırsalar da, iri parçacıklar içeren ince kilden üretilmiş Salamis kiremitlerinin büyük çoğunluğu sarımsı-krem ve tonlarında astara sahiptir. Az sayıda da olsa astarsız kiremitlerin varlığına tanık olunmaktadır ki, bu ürünlerin killeri de diğerlerinden farklıdır. Kiremitler, üretim teknikleri açısından da farklılıklar içerirler.

⁷ Özyiğit 1990a, 306.

Kalıp üretimi olanların özenle döküldüğü ve iyi fırınladığı; diğerlerinin ise, özensiz yapılarıyla dikkati çekerken, bir kısmının da güneşte kurutma yöntemiyle son halini aldıkları anlaşılmaktadır. Bazılarının üzerinde harç izlerinin saptanması, eğimin fazla olduğu çatılarda kiremitlerin birbirine harçla tutturulduğunu göstermektedir⁸. Salamis Roma hamamında *tepidarium* II bölümünde *in situ* halinde 42 x 52 cm boyutlarında Tip A2'ye dahil edilen harca yapılandırılmış olarak üç düz çatı kiremidinin bulunması, çatının kaplanmasında kullanılan yöntemi göstermesi ve uygulamanın algılanması açısından önemli bir veri niteliğindedir. Salamis bulgularında dikkate değer diğer bir ayrıntı ise, kiremit üzerinde korunmuş simge, motif ve damgalardır.

Salamis kiremitleri üzerinde görülen çeşitli damga ve motifler arasında yoğunluk, *imbres*'ler üzerinde varlığına tanık olunan haçlardır. Çatı kiremitlerinin üretim atölyeleri ve tarihlendirilmelerinde önemli kriterler oluşturan söz konusu motifler, önemli bir piskoposluk merkezi olan Salamis'in kamusal ve dinsel yapılarında kullanılmış olan kiremitlerinde görülmektedir⁹. Yaklaşık tamamı Tip A-2 olarak değerlendirilen kiremitlerin kanatlarına işlenmiş motiflerin bazıları belirgin, bazıları ise yüzeysel işlenmiştir (Çiz. 10-11; Res. 13-15)¹⁰. Roma hamamında bulunan bir *imbres*'in kanat kısmına işlenmiş bitkisel motif tekil örnek oluşturur (Çiz. 12;

Res. 10)¹¹. Bunların dışında, Salamis *agora*'da ele geçen bir *imbres*'in üst çıkıntı kısmında, atölye damgası olarak yorumlanabilecek, Z, o, H harfleri ile küçük bir haç işareti korunmuştur (Çiz. 13; Res. 11). Roma Hamamı *tepidarium*'unun doğusunda yapılan kazılarda ortaya çıkarılan kapama kiremitlerinin bazılarında bir başka atölyenin varlığını düşündüren “ω, ι”, ve “Λ, Α” damgaları saptanmıştır (Çiz. 14; Res. 12). *Agora* bulgusu bir *tegula* parçasında ise, özel bir karakter ile S ve N harfleri korunmuştur (Çiz. 9; Res. 7)¹².

Biçimsel ve işlevsel yönden dört alt grup halinde incelenen düz kiremitlerin büyük bir kısmında parmaklarla işlenmiş

¹¹ Üzerinde geometriksel motifler ya da insan, hayvan ve bitki motiflerinin yer aldığı dekoratif amaçlı kullanıldığını düşündüğümüz ‘*motifli kiremitler*’ özellikle Roma Dönemi kiremitlerinde az da olsa karşımıza çıkmaktadır, Wilson 1979, 23; Black 1985, 362; Brodrribb 1987, 25, 118; Felsch 1990, fig.3; Coşkun 2001, 19-22.

¹² Motifli ve işaretli kiremitler dışında, ‘*damgalı kiremitler*’ en çok rastlanan grubu oluşturmaktadır. Damgalı kiremitler genellikle kentin önemli mimari yapılarında kullanılmışlardır. Bu damgaların kullanımında, devlet mülkiyetinin korunması amaçlanmıştır, Orlandos 1966, 93-94, dn. 1-9; Brodrribb 1987, 27, 118, fig. 55-58; Bu kullanımların dışında kiremitler üzerlerinde; mimar ve mühendis adları, Orlandos 1966, 95, dn. 4-5; kiremitlerin üretildiği zamana denk düşen ay adları, kiremidin ait olduğu yapının kent sınırları içerisindeki yerini gösteren yer adları (tapınak, tiyatro, sur...), Orlandos 1966, 94, dn. 11-14; kiremit imalatçısının ya da kiremit atölyesinin sahibini belirtilen şahıs adları, Wilson 1979, 26; ve kiremitleri üreten atölye adlarının da kullanıldığı farklı damgaları da taşımaktadır, Orlandos 1966, 94-95, Lightfoot – Mergen 1998, 530-531; Ordu ve donanma makamlarına ait kiremitlerin üzerinde kullanılan damgalar ise onların otoritelerinin bir işareti olarak düşünülmelidir. Örneğin belirli lejyon bölgeleri civarındaki kasabaların inşa vazifesini üstlenmiş ve depoların soyulması riskinden dolayı, günümüzde de olduğu gibi, depolarda istiflenen malzemeye belirli tiplerde damga vurulması ihtiyacı hissedilmiştir, Bogaers 1977, 275vdd.; Wright 1978, fig.1; Brodrribb 1987, 7, 117-118; Lightfoot 1991, 292-293; Swan – Philpott 2000, fig.1.

⁸ Özyiğit 1990a, 317

⁹ Roma Hamamı, Roma Caddesi, Kuzey Kapısı, Şapel ve Agora'da 1998 yılından bu yana gerçekleştirilen kazı çalışmalarını sonrası, haç damgalı *imbres*'lerin kayda değer oranda kullanıldığı tespit edilmiştir.

¹⁰ Yayınlanan bulgular üzerinde fazla görülmeyen haç motifine, Britanya'da bir mahya kiremidi üzerinde rastlanır, Brodrribb 1987, 27.

ve iki ile dört arasında değişen kümeler oluşturan yatay, dikey ve çapraz kanallar bulunmaktadır. Veriler, akıntıyı yönlendirme amacına yönelik olarak kiremitlerin yüzeylerine işlenmiş olan bu kanalların, Roma Dönemi ortalarından itibaren yapılmaya başlandığını ve Bizans Dönemi'nde yaygınlaştığını ortaya koymaktadırlar¹³ (Çiz. 2-6; Res. 2-6). Anılan dönem öncesi bulgularda benzeri uygulamaların varlığına tanık olunmaması da bu varsayımı doğrular niteliktedir¹⁴. Tip B-1 ve B-2 kapsamında değerlendirilen kiremitlerin yüzeyindeki yan çerçevelerle bitişik işlenmiş tekil kanal uygulamalarının örneklerine, Anadolu'da Tarsus-Donuktaş¹⁵ ve Bergama'da¹⁶ Roma Dönemi'ne tarihlenen bulgularda da tanık olunmaktadır. Anadolu dışında ise, Britanya'da Roma Dönemi kiremitlerinde de benzer uygulama örnekleri görülmektedir¹⁷. Bunun yanı sıra, Tip A-2 ve Tip B örneklerinin ortak özelliği olarak ortaya çıkan birden fazla kanal uygulamaları Anadolu'da da görülmektedir. Bergama'da 'doğu ve arka sokak arası bölge' olarak tanımlanan alanda yapılan kazılarda Roma Dönemi'ne ait iki kanallı kiremitlerin bulunması, buna örnek oluşturur¹⁸. Bergama ürünlerinde kanalların kenardaki çerçeveden başlayarak aşağı doğru bir yay çizmesi ve ortada buluşması, benzer uygulama olmakla beraber,

özensiz işçiliği açısından Salamis Tip B bulgularından ayrılır. Form açısından farklılıklar içerse de, ayrıntılarda, özellikle kanalların işlenmesinde benzerlik gösteren diğer bulgulara Sardes'te de tanık olunmaktadır. Sardes'te Kompleks V'de bulunmuş ve Geç Roma Dönemi'ne tarihlenen kiremitlerde kanallar, kenarlarından ortaya doğru kavisli bir yapı sergilerler ki, bu doku Salamis örneklerini anımsatır¹⁹. Birden fazla kanal içeren diğer grup kiremitlere M.S. 6. yüzyıla tarihlenen üç kanallı Bayraklı bulgularında²⁰, Yassı Ada Batığı²¹, Mersin, Antalya ve Bodrum Müzesi'ndeki M.S. 7.-8. yüzyıla tarihlenen kiremitlerde²² tanık olunmaktadır. Roma Dönemi'ne ait Britanya bulguları²³, Salamis ürünlerinin Anadolu dışındaki uygulama örnekleri olarak gösterilebilir ki, bütün bu veriler anılan kanallı kiremit tipinin Roma Dönemi'nde geniş bir coğrafyada tanındığına kanıt oluştururlar.

Yan çerçeveleri altta içbükey dönen ya da kabartı olarak görülen, oldukça düzgün bir şekilde yapılmış olan üçgen bitimli *Tegula* Tip A kapsamında değerlendirilen kiremitlerin değerlendirilmesinde bazı zorluklarla karşılaşmaktadır. Bununla beraber, biçimsel donanımlarda benzer ayrıntılara sahip bulgulara, Bergama²⁴ ve Domuztepe'nin²⁵ Roma Döne-

¹³ Ö. Özyiğit'e göre kiremit pişirilmeden önce parmakla yapılan kanal görevi de gören bu süslemeler M.S. 5. - 6. yüzyıl kiremitlerinde görülmekle birlikte Bizans Dönemi içlerinde oldukça yaygınlaşmıştır: Özyiğit 1990b, 161.

¹⁴ Dinsmoor 1942, 370-372; Martin 1965, 65-83; Orlandos 1966, 82-95; Bingöl 1984, 52-61; Özyiğit 1990a, 303-326; Ohnesorg 1990, 181,192; Schneider 1990, 211-222; Akerström 1966.

¹⁵ Baydur 1983, 135, Res. 22.

¹⁶ Wulf 1999, 17-19, Abb. 7-8.

¹⁷ Brodrribb 1987, 16.

¹⁸ Wulf 1999, 17-19, Söz konusu kiremitler boyut açısından Salamis *tegula*'ları ile paralellikler göstermesine rağmen, Salamis örnekleri kadar kaliteli, özenli ve düzgün yapıya sahip değildir.

¹⁹ Greenewalt 1988, fig.7

²⁰ Özyiğit 1990b, şek. 6.

²¹ Bass - Doorninck 1982, 97-110; Özyiğit 1990b, 163-164.

²² Özyiğit 1990b, 164.

²³ Brodrribb 1987, 16.

²⁴ Wulf 1999, Abb. 8-9.

²⁵ Çambel - Knudstad 1993, Res. 9. Tarsus Donuktaş kazısında ele geçen Roma Dönemi kiremitlerinde de Domuztepe'de görüldüğü üzere, üst çerçevenin yerine biraz altta yarım yuvarlak veya köşeli şeridin kullanıldığı dikkati çekmektedir: Baydur 1983, 135.

mi'ni ilgilerinden bulgularında tanık olunmaktadır. Özensiz ve düzgün yapısal özellikler yansıtmamakla beraber, Antalya ve Bodrum müzelerinde, M.S. 7.-8. yüzyıllara tarihlenen yan çerçeveleri üçgen bitimli kiremitler de Salamis Tip A ile benzerlikler göstermekle birlikte; Salamis örnekleri kadar özenli yapılmamıştır²⁶. Kiremitlerin dikey çerçeve bitimlerinde yer alan üçgen profilin işlevi, yağmur sularının yanlara sızmasını önlemek ve akışkanlığı sağlamaktır²⁷. Biçimsel açıdan farklı olsa da, aynı işleve yönelik; ancak, dikey çerçevelerin altta bir emzik biçimine dönüştürüldüğü kiremitler Sardes'te görülmektedir ki, bunlar muhtemelen çatının kenarlarında kullanılmıştır²⁸. Tip B-1 olarak gruplandırılan düz kiremitlerin form açısından benzerlerini ise Priene²⁹, Erythrai, Bayraklı ve Bergama'da³⁰; boyutları bakımından farklılıklar yansıtırsalar da, Mersin, Antalya ve

Bodrum Müzelerinde³¹ Tip B-2 ile koşutluklar gösteren bulguların varlığı bilinmektedir³². Genel eğilimle M.S. 5. - 7. yüzyıllara tarihlenen söz konusu bu koşut örneklerin ortak özelliği, üst çerçevelerinin altında bulunan ve belirgin işlenmeyen yarım yuvarlak profilli şeritlerin varlığıdır³³.

İki grup olarak irdelenen Salamis kapama kiremitleri arasında beşik çatı görünümüne sahip Tip A grubu sayısal çokluk açısından ilk sırada yer alır. Tip A-1 örnekleri içten üçgen profilli beşik çatı görünümüne³⁴; Tip A-2 ise dıştan Tip A-1'le koşutluk göstermekle beraber, içten basık ve alçak yarım yuvarlak profillidirler. Kanatların birleştiği sırt kısmında keskin hattı kaybolan daha yayvanlaşan formlarıyla da dikkati çeken Tip A-2, diğerine oranla, daha yaygın kullanılmıştır. Salamis örneklerinde iç kısımdaki yuvarlak profil, erken örneklerde³⁵ olduğu gibi yarım yuvarlak değil, geç örneklerde³⁶ görüldüğü üzere daha yayvan ve alçaktır. Üçgen iç profilli kapama kiremitlerinin varlığına fazla tanık

²⁶ Özyiğit 1990b, 164, Res. 6-7. Tip A1'e dahil edilen kiremitler boyut bakımından M.S. 5-7. yüzyıl kiremitleri ile benzerlik göstermektedir, Özyiğit 1990b, 160-164, dn. 22.

²⁷ Özyiğit 1990b, 164.

²⁸ Greenewalt 1988, fig. 7.

²⁹ Priene Dalk Çeşme'de yapılan araştırmada buradaki buluntular, yerin Geç Roma ve Bizans Dönemi'nde iskân gördüğüne işaret etmektedir. S. Ateşlier'in açıklamasına göre çatı kiremitleri de bu durumu desteklemekle birlikte bu çatı kiremidinin tipik Bizans formuna sahip olduğunu söylemektedir. Koenigs – Misiakiewicz 1995, 356, Res. 12. Salamis'te bulunan bu tip kiremitlerden bir örneğin üzerinde yer alan yazıdan dolayı Fransız kazıları sırasında *Campanopetra Bazilikası*'nda ele geçtiği anlaşılmıştır.

³⁰ Bu kiremitler Ö. Özyiğit tarafından M.S. 5.-6. yüzyıllara tarihlenmiştir: Özyiğit 1990b, 160-161, Res. 5, şek. 6; Bergama'dan bir diğer örnekten izlenebildiği kadarıyla damlalık profilli söz konusu kentin örneklerinden farklıdır: Wulf 1999, Abb. 8; Salamis'de bu tipe giren örneklerde damlalık kısmı alt tarafta çıkıntı yapmaz ve düzdür. Özyiğit'e göre damlalık kısmının yüksekliği, Geç Roma Dönemi'ne doğru azalarak M.S. 7. yüzyılda ortadan kalkmış ve alt kısım düzleşmiştir, Özyiğit 1990b, 154-155, 163; Batı Anadolu'da Arkaik Dönem'den Bizans Dönemi sonuna kadar düz kiremidin damlalık profilleri için bkz. Özyiğit 1990b, şek. 3.

³¹ Bu kiremitler M.S. 7. yüzyıla tarihlenmektedir: Özyiğit 1990b, 163-164, Res. 6.

³² Tip B-1 ve Tip B-2'ye dahil edilen kiremitlerin üst ve alt genişlikleri arasında 3-5 cm fark dikkati çekmektedir. Bu fark Ö. Özyiğit tarafından Erythrai, Bayraklı, Bergama'da ele geçen kiremitlerin boyutları ve söz konusu genişlik farkından yola çıkarak M.S. 5. ve 6. yüzyıl kiremitlerinin özellikleri arasında gösterilir: Özyiğit 1990b, 160-161.

³³ Özyiğit 1990b, Res. 5-6.

³⁴ Tip A-1'e dahil edilen söz konusu iç profile sahip kiremitler, Özyiğit'e göre M.S. 4 - 5. yüzyıldan itibaren üçgen biçimini alarak dönüşmüştür: Özyiğit 1990b, 157.

³⁵ Erken örnekler için bkz. Hodge 1954, fig. 9; Akeström 1966, 104, şek. 32; Ohnesorg 1990, fig. 12; Schneider 1990, fig. 4; Anadolu'da Geç Klasik ve Helenistik Dönem'e tarihlenen örnekler için bkz. *Bayraklı*: Bingöl 1984, 52-61; *Smintheon*: Gökçe 2000, şek.28; *Magnesia*: Humann 1904, 36; *Bergama*: Wulf 1999, Abb. 11; Nohlen – Radt 1978, Abb. 22.

³⁶ Özyiğit 1990b, şek.4-5.

olunmamakla beraber³⁷, Erythrai³⁸, Tarsus-Donuktaş³⁹ kazılarında benzeri bulgular ortaya çıkarılmıştır⁴⁰. Arkaik Dönem'den itibaren kullanılmaya başlanan kapama kiremitleri⁴¹, biçimsel farklılık ve dönemlerinin getirdiği teknik yeniliklerle uzun süre üretilmeye devam edilmiştir⁴². Kapama kiremitlerinin diğer bir alt grubunu oluşturan Tip B örnekleri ise, bilinen en erken çatı kiremitleriyle benzer profile sahiptirler⁴³. Bir süre terk edildiği anlaşılan söz konusu kiremitlerin kullanımına Geç Roma - Erken Bizans Dönemi'nden itibaren tekrar başlandığı saptanabilmektedir⁴⁴.

Biçimsel özelliklerinden hareketle oluşturulan tipoloji, Salamis kiremitlerinin üretim dönemleri hakkında bazı bilgiler vermektedir. Ayrıca, form özelliklerinin yanı sıra, buluntu durumları, içerdikleri motif ve damgalar ise, benzer ürünler veren diğer merkezlerle karşılaştırma olanağı sağlamıştır. Bütün bu değerlendirmeler ve benzer bulgular tarihlendirme sorunlarına ışık tutabilmiş; sonuç olarak, Salamis kiremitlerinin M.S. 4.-7. yüzyıl kiremitleri ile paralel özellikler gösterdiği tespit edilmiştir. Diğer merkezlerle saptanan genel koşut özelliklere karşın, Salamis ürünlerinde kente özgü bazı üretim özelliklerinin varlığı da dikkat çekicidir.

³⁷ Erken örnekler için bkz. Martin 1965, fig. 27-29, 31; Orlandos 1966, fig. 45, 57; Schneider 1990, fig. 4.

³⁸ Buluntular M.S. 5. yüzyıla tarihlenmiştir: Özyiğit 1990b, 157, 160, Res. 3.

³⁹ Mermer olan bu kiremitlerin dönemi belirtilmemiştir: Baydur 1986, 255, Res. 20, 21.

⁴⁰ Salamis örneklerinde bu tip kiremitlerin uzunlukları, *tegula* Tip A-2'nin uzunluklarına yakındır ve bu kiremitler aynı yapıda beraber kullanılmış olmalıdırlar.

⁴¹ Bkz. dn. 33.

⁴² Batı Anadolu örnekleri kapama kiremitleri profili için bkz. Özyiğit 1990b, şek. 4-5.

⁴³ Martin 1965, fig. 20, 22, 26; Orlandos 1966, fig. 56; Akeström 1966, 122, 191; Cummer 1970, 50, şek. 7; Robinson 1984, 64, şek. 3-4; Ohnesorg 1990, fig. 4-10; Özyiğit 1990b, 149 vdd.; Glendinnig 1996, fig. 5-8.

⁴⁴ Özyiğit, 1990a, 306; Özyiğit 1990b, 149 vdd.

Önemli bir erken Hıristiyanlık merkezi olan kentteki yapıların birçoğunda kullanılan çatı kiremitlerinde haç damgasına rastlanması, Salamis'in önemli dinsel bir merkez olduğuna işaret ettiği gibi, kiremitlerin üretildiği dönemin belirlenmesine de katkı sağlamaktadır. Dolayısıyla, birden fazla yerel atölye tarafından üretildikleri algılanan kiremitlerin bu özelliğini kil farklılıkları, üretim teknikleri, astarları yanı sıra üzerlerinde işlenen damgalar da doğrulayabilmektedir ki, bu durum kentte yaşanan depremlerle de desteklenebilmektedir.

Salamis'teki kamu yapıları, kente büyük zarar veren M.S. 332 ve 342 yıllarındaki iki büyük deprem sonrası büyük oranda onarılmıştır⁴⁵. M.S. 4. yüzyılda meydana gelen bu depremler, Salamis'in tamamen yıkılması büyük bir kısmının deniz altında kalmasıyla sonuçlanmıştır. Yaşanan büyük felaket nedeniyle İmparator II. Constantius (M.S. 337-361), kentin yeniden inşa edilebilmesi için kent halkını dört yıl süreyle her türlü vergiden muaf tutmuştur. Salamis'te daha küçük ölçekte kurulan bu yeni Hıristiyan kentinin adı imparatorun onuruna Constantia olarak değiştirilmiştir. Kente bu dönemden sonra erken Hıristiyanlık Dönemi'ne ait St. Epiphanius (M.S. 367-403)⁴⁶ ve *Campanopetra Bazilika*'ları (M.S. 5.-6. yy)⁴⁷ inşa edilmiştir.

Kazı bulgularının büyük bir kısmı, depremler sonrası yapılanmalara aittir. Dolayısıyla, söz konusu yapılanmalarla bağlantılı olarak bulunan çatı kiremitlerinin de bu döneme ait olması kaçınılmaz

⁴⁵ Karageorghis 1969, 197-198; Karageorghis 1982, 187, 189.

⁴⁶ Karageorghis 1969, 197-198.

⁴⁷ Roux 1998.

bir sonuç olarak ortaya çıkmaktadır. Deprem sonrası yapılanmalarda kullanıldığı anlaşılan farklı tiplerdeki kiremitler ise, söz konusu yeni yapılanma dönemindeki inşa evrelerini saptama olanağı vermektedir. Bu belirleme, aynı zamanda kiremitlerin üretim dönemlerinin algılanmasına da yardımcı olabilmektedir ki, bu olgu yukarıda tanımlanan biçim ve diğer yapısal özelliklerde de algılanabilmektedir⁴⁸.

Tegula'larda Tip B'ye dahil olan kiremitler, Tip A'ya göre, daha özensiz ve biçimsel ayrıntılarda farklılıklar yansıtırlar⁴⁹. Söz konusu kiremitlerin bu özelliklerinden hareketle; özenli üretim özellikleriyle Tip A kiremitleri, deprem sonrası dönemin erken örneklerin, diğer bir tanımlamayla yaklaşık M.S. 4. yüzyıl ortaları - 5. yüzyıla; diğerlerine oranla yapısal özenden yoksun Tip B'ler ise, benzerlerinden ve buldukları yapılardan hareketle, M.S. 5. - 7. yüzyıla verilebilirler. Yerleşimin M.S. 7. yüzyılda terk edildiği de dikkate alınacak olursa, ikinci grup için önerilen tarihler bir başka açıdan da doğrulanmış olacaktır. Boyut ve profilleri açısından doğrudan benzerlikler içeren Tip A-1 kapsamında değerlendirilen *imbres*'ler ile Tip A-2 *tegula*'ları da bu bağlamda çağdaş ürünler olarak değerlendirilmek durumundadır. Tip A-2 ve Tip B *imbres*'leri ise, yukarıdaki saptamalar doğrultusunda, biraz daha geç ürünler

olmalıdırlar⁵⁰. Dolayısıyla, Salamis kapa-ma kiremitlerinde, Tip A-1 ile başlayıp Tip A-2 ile devam eden ve Tip B ile son bulan yaklaşık M.S. 4. - 7. yüzyıl arası kapsayan bir dönemde gelişimi izleme olanağı elde edilebilmektedir. Daha geç dönem içinde değerlendirilen kiremitlerin, diğerlerine oranla, daha kalitesiz yapıları, kuşkusuz, kentin ekonomik yönden zayıflamasıyla da ilişkilidir. Sonuç itibarıyla çalışmaya konu edilen kiremitlerin, kente zarar veren iki büyük deprem sonrası yapılanmaların bir ürünü olarak, kentin terk edildiği M.S. 647-648 Arap istilalarına kadar kullanıldıkları anlaşılmaktadır.

Araş. Gör. Aytaç Coşkun (M.A.)
Dicle Üniversitesi
Fen-Edebiyat Fakültesi
Arkeoloji Bölümü
21280 Diyarbakır
e-mail: aytaccoskun@dicle.edu.tr

⁴⁸ Kentte 1974 öncesi Fransızlar tarafından gerçekleştirilen kazılarda ele geçen ve profil veren çatı kiremitlerinin büyük bir kısmının üzerinde buluntu yerleri hakkında açıklayıcı herhangi bir bilgi bulunamamış, fakat bazı örnekler tipoloji kapsamına alınmıştır. 1998 yılından itibaren kentte yeniden başlatılan kazı çalışmaları kapsamında *agora*, Roma hamamı, Roma caddesi, kuzey kapısı ve şapel'de ele geçen kiremitler üzerindeki çalışmalarda kiremitlerin kullanıldığı yapılar kesin olarak tespit edilmiştir.

⁴⁹ *Tegula* Tip B-1, *Campanapetra Başilika*sı, *Tegula* Tip A-2, şapel, *agora*, Roma hamamı, Roma caddesi, kuzey kapısında görülmektedir.

⁵⁰ *Imbres* Tip A-1, *agora*; Tip A-2, *agora*, Roma hamamı, Roma caddesi, kuzey kapısı; Tip B, *agora*, Roma hamamı, Roma caddesinde görülmektedir. Oluşturulan tipoloji kapsamında aynı yapıda farklı tarihlere konulan kiremitlerin görülmesi zaman içinde çatılarda gerçekleştirilen onarımlarla ilgili olmalıdır.

Çizim ve Resimlerin Listesi:

Çizim 1. Salamis, Düz kiremit Tip A-1

Çizim 2. Düz kiremit Tip A-2

Çizim 3. Düz kiremit Tip A-2

Çizim 4. Düz kiremit Tip A-2

Çizim 5. Düz kiremit Tip B-1

Çizim 6. Düz kiremit Tip B-2

Çizim 7. Kapama kiremidi Tip A-1

Çizim 8. Kapama kiremidi Tip A-1

Çizim 9. İmzalı düz kiremit

Çizim 10. Haç motifli kapama kiremidi Tip A-2

Çizim 11. Haç motifli kapama kiremidi Tip A-2

Çizim 12. Bitkisel motifli kapama kiremidi Tip A-2

Çizim 13. Damgalı kapama kiremidi Tip A-2

Çizim 14. Damgalı kapama kiremidi Tip A-2

Çizim 15. Kapama kiremidi Tip B

Çizim 16. Tip A2 düz ve Tip A1 kapama kiremitlerinin yerleştirilme düzeni, A. Coşkun

Resim 1. Düz kiremit Tip A-1

Resim 2. Düz kiremit Tip A-2

Resim 3. Düz kiremit Tip A-2

Resim 4. Düz kiremit Tip A-2

Resim 5. Düz kiremit Tip B-1

Resim 6. Düz kiremit Tip B-2

Resim 7. İmzalı düz kiremit

Resim 8. Kapama kiremidi Tip A-1

Resim 9. Kapama kiremidi Tip A-1

Resim 10. Bitkisel motifli kapama kiremidi Tip A-2

Resim 11. Damgalı kapama kiremidi Tip A-2

Resim 12. Damgalı kapama kiremidi Tip A-2

Resim 13. Haç motifli kapama kiremidi Tip A-2

Resim 14. Haç motifli kapama kiremidi Tip A-2

Resim 15. Haç motifli kapama kiremidi Tip A-2

Resim 16. Kapama kiremidi Tip B

Resim 17. Kapama kiremidi Tip A-1

Resim 18. Kapama kiremidi Tip B

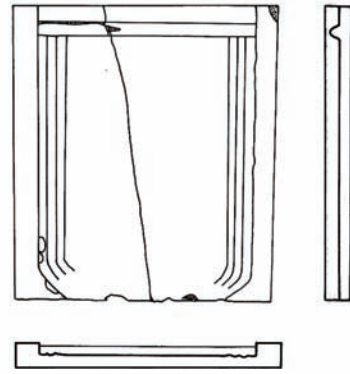
KAYNAKÇA

- Akerström 1966 A. Akerström, *Die architektonischen Terrakotten Kleinasens* (1966).
- Bass – Doorninck 1982 G. S. Bass – F. H. Doorninck, *Yassı Ada I. A Seventh Century Byzantine Shipwreck* (1982).
- Baydur 1983 N. Baydur, “Tarsus-Donuktaş Kazısı”, *AST* 1, 1983, 133-137.
- Baydur 1987 N. Baydur, “Tarsus-Donuktaş Kazısı 1986”, *KST* 9.2, 1987, 253-277.
- Bingöl 1984 O. Bingöl, “Bayraklı Çatı Kiremitleri”, *Anadolu/Anatolia* 20, 1984, 51-81.
- Black 1985 E.W. Black, “The Dating of Relief-Patterned Flue-Tiles”, *OJA* 4.3, 1985, 353-376.
- Boehlau – Schefold 1940 J. Boehlau – H. Schefold, *Larisa am Hermos I* (1940).
- Bogaers 1977 J. E. Bogaers, “Roman Tile Stamps from Lincoln (Lindum) and the Legio V Alaudae”, *Britannia* 8, 1977, 275-278.
- Brodribb 1987 G. Brodribb, *Roman Brick and Tile, England* (1987).
- Coşkun 2001 A. Coşkun, “Çatı Kiremitleri Üzerinde Görülen Damgalar, Motifler ve İşaretler”, *İdol* 11, 2001, 19-22.
- Coşkun 2007 A. Coşkun, “On the Planning and Dating of the Roman Bath at Salamis, Cyprus”, E. Öztepe – M. Kadioğlu (derl.), *Patronus. Coşkun Özgünel'e 65. Yaş Armağanı / Festschrift für Coşkun Özgünel zum 65. Geburtstag* (2007) 123-132.
- Cummer 1970 W. W. Cummer, “Burdur Müzesindeki Frig Çatı Kiremitleri”, *Anadolu/Anatolia* 14, 1970, 55-71.
- Çambel – Knudstad 1993 H. Çambel – J. E. Knudstad, “Karatepe-Aslantaş ve Domuztepe 1991-1992 Çalışmaları”, *KST* 15.1, 1993, 309-323.
- Dinsmoor 1942 W.B. Dinsmoor, “Notes on Megaron Roofs”, *AJA* 46, 1942, 370-372.
- Felsch 1990 R. C. S. Felsch, “Further Stamped Roof Tiles from Central Greece, Attica and the Peloponnese”, *Hesperia* 59.1, 1990, 301-323.
- Glendinnig 1996 M. R. Glendinnig, “A Mid-Sixth-Century Tile Roof System at Gordion”, *Hesperia* 65.1, 1996, 99-119.
- Gökçe 2000 F. Gökçe, *Çanakkale-Gülşınar Apollon Smintheus Tapınağı Mimarisi*, Ankara Üniversitesi, Yayınlanmamış Doktora Tezi (2000).
- Greenewalt 1988 C. H. Greenewalt, “Sardis: Archaeological Research in 1987”, *KST* 10.2, 1988, 11-27.
- Hodge 1954 A. T. Hodge, “A Roof at Delphi”, *BSA* 49, 1954, 202-214.
- Humann 1904 C. Humann, *Magnesia am Maeander* (1904).
- Karageorghis 1969 V. Karageorghis, *Salamis In Cyprus* (1969).
- Karageorghis 1982 V. Karageorghis, *Cyprus From The Stone Age To The Romans* (1982).
- Koenigs – Misiakiewicz 1995 W. Koenigs – J. Misiakiewicz, “Priene 1994”, *AST* 13.2, 1995, 345-371.

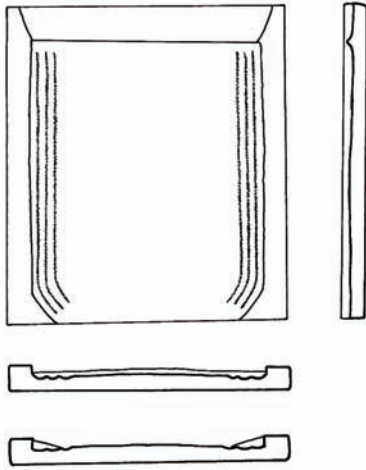
- Lightfoot 1991 C. Lightfoot, "Satala Yüzey Araştırması, 1990", *AST* 9, 1991, 289-302.
- Lightfoot – Mergen 1998 C. Lightfoot – Y. Mergen, "1997 Yılı Amorium Çalışmaları", *KST* 20.2, 1998, 525-538.
- Martin 1965 R. Martin, *Manual D'Architecture Grecque* (1965).
- Nohlen – Radt 1978 K. Nohlen – W. Radt, Kapıkaya bei Pergamon, *AvP* 12 (1978).
- Ohnesorg 1990 A. Ohnesorg, "Archaic Roof Tiles from the Heraion on Samos", *Hesperia*, 59.1, 1990, 181-192.
- Orlandos 1966 A. Orlandos, *Les Matériaux De Construction* (1966).
- Özyiğit 1990a Ö. Özyiğit, "Batı Anadolu'da Antik Dönem Çatıları", *X. TürkTK* (1990) 303-326.
- Özyiğit 1990b Ö. Özyiğit, "Alaturka Kiremidin Oluşumu", *Arkeoloji ve Sanat Dergisi* 5, 1990, 149-179.
- Robinson 1984 H. S. Robinson, "Roof Tiles of the Early Seventh Century B.C.", *AM* 99, 1984, 55-66.
- Roux 1998 G. Roux, "La Basilique de la Campanopétra", *Salamine de Chypre* XV (1998).
- Schneider 1990 P. Schneider, "New Information from the Discovery of an Archaic Tiled Roof in Ionia", *Hesperia* 59.1, 1990, 211-222.
- Swan – Philpott 2000 V.G. Swan – R.A. Philpott, "Legio XX VV and Tile Production at Tarbock, Merseyside", *Britannia* 31, 2000, 55-67.
- Wilson 1979 R. Wilson, "Brick and Tiles in Roman Sicily", *BAR* 68, 1979, 11-43.
- Wright 1978 R.P. Wright, "Official Tile-Stamps from London Which Cite the Province of Britain", *Britannia* 16, 1985, 193-196.
- Wulf 1999 U. Wulf, Die Hellenistischen und Römischen Wohn Häuser von Pergamon, *AvP* 15.3 (1999).

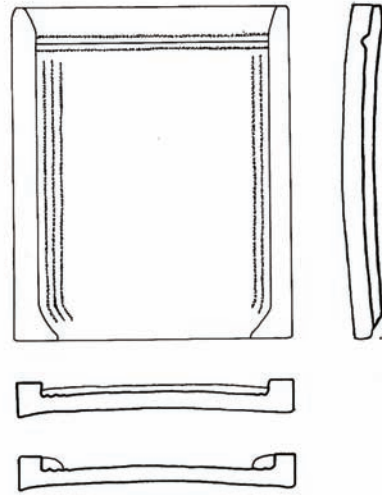
Çiz. 1

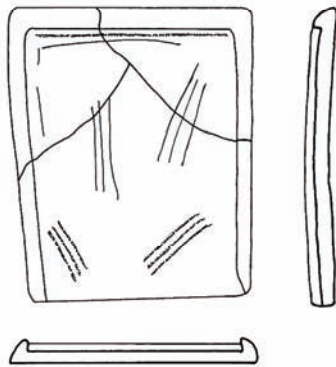
Çiz. 2

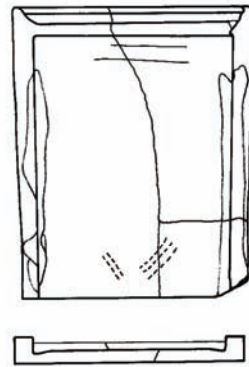
Çiz. 3

Çiz. 4

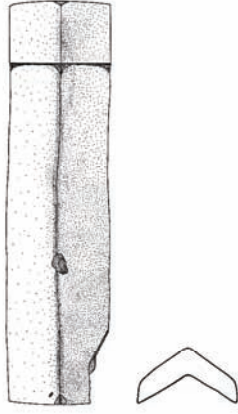
Çiz. 5

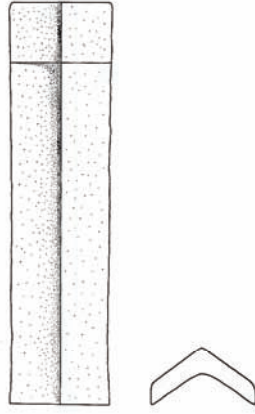
Çiz. 6

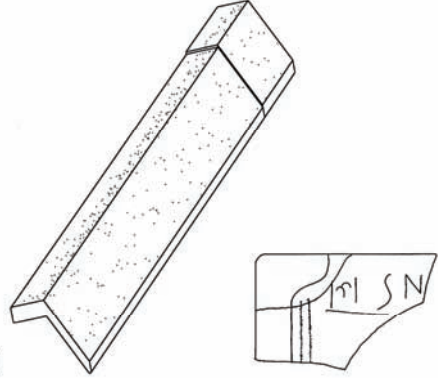
Salamis Kenti Çatı Kiremitleri Üzerine Bazı Gözlemler

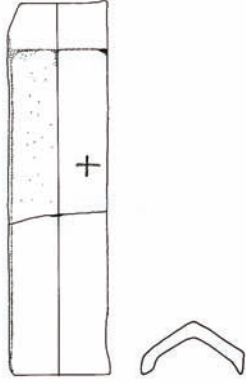
Çiz. 7

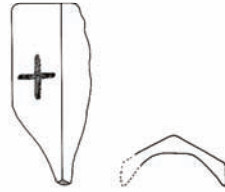
Çiz. 8

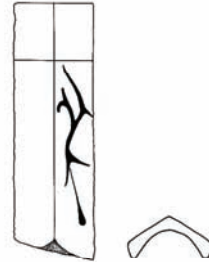
Çiz. 9

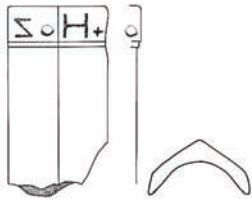
Çiz. 10

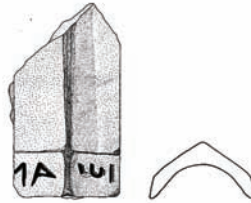
Çiz. 11

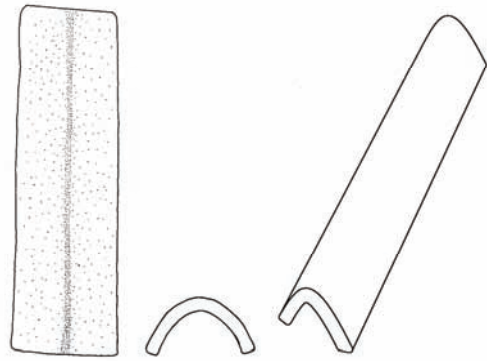
Çiz. 12

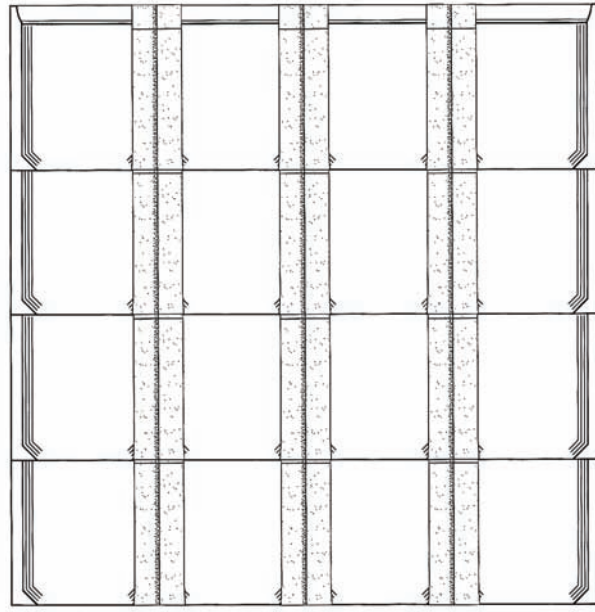
Çiz. 13

Çiz. 14

Çiz. 15

Çiz. 16

Res. 1

Res. 2

Res. 3

Res. 4

Res. 5

Res. 6

